

SOPRONI ARCOK

TURBULY ÉVA

Egy tudós és családjának élete a két háború közti Sopronban.
Beszélgetés Törökné Házi Máriaival és Novotny-Török Katalinnal¹

Házi Jenő nem csak a két háború közötti időszak kiemelkedő tudósa volt, a „levéltáros”, hanem Sopron közéletének megkerülhetetlen alakja. Saját és családja élete, személyes sorsa a változékony és megpróbáltatásokkal teli 20. században túlmutat önmagán, egy társadalmi osztály két háború közötti mindennapjaiba, majd kálváriájába, túlélési stratégiáiba pillanthatunk bele személyes életük alakulásán keresztül. Ezért is örültem, amikor sikerült mikrofonvégre kapni Bécsben élő leányát és történész unokáját.

A történelmet leginkább az egyéni sorsokon keresztül lehet megismerni. Teljesen más, ha általánosságban olvasunk egy könyv lapjain arról, hogy Magyarországon az 50-es években diktatúra volt, és megint más, amikor emberi sorsokon keresztül tapasztaljuk meg ugyanezt. Az interjúk készítésével olyan dolgokat szeretnék megmutatni, amelyek valamilyen módon túlmutatnak az egyéni életsorsokon, így közérdekűek, visszatükrözik a korszakot, amiben az elbeszélések alanyai éltek. Házi Jenő ismert történész volt, Sopronban a levéltár vezetőjeként, a Katolikus Konvent elnökeként megbecsült társadalmi pozíciót töltött be, részt vett a helyi politikában. Tudományos munkássága mára jól feldolgozott, de a magánéletével, közéleti szerepvállalásával kevésbé foglalkoztak. A soproniak máig emlékeznek rá, ezt bizonyítja, milyen sokan vettek részt a halála 25. évfordulóján tartott koszorúzásán.² Az emberekben általában is él az érdeklődés saját családjuk múltja iránt.

TK Bennünket is ez érdekel. Persze az idő múlásával a visszaemlékezés nem egészen pontos.

A tévedéseket, torzításokat nehéz kiszűrni, de nem baj, ha az elbeszélésben ott a szubjektum. Az egyéni látásmód a személyes források értéke lehet, ami színezi az elbeszélést.

HM Úgy is tudod, idővel megszépülnek, leszűrődnek a dolgok.

¹ Az interjú 2011. augusztus 13-án, Sopronban készült.

² Időközben a Soproni Levéltár és Házi Jenő családja 2012. április 16-án konferenciát rendezett a tudós születésének 120. évfordulóját ünneplve, amely a fenti témát is érintette, s amelynek előadásai e számban olvashatók.

TK Ha több adatot össze tudsz vetni, abból már történeti értékű következtetéseket lehet levonni. Ezért fontos, hogy összeszedd az információkat a még élő személyektől. Ezek a dolgok számomra is nagyon fontosak. A mamimnak, a gyerekkoromban, és később is keveset mesélt a fiatalkoráról. Most, hogy Sopronban vagyunk, azt tapasztalom, jobban előjönnek az emlékek. Jön nyáron, húsvétkor és akkor az első két nap mindig mesél. Itt hallottam először, hol jártak a gyerekek a szülőkkel, hol nyaraltak. Gyerekkorunkban erről nem esett szó. Úgy látom, a szüleimnek nehéz sorsa volt. Éltek a háború előtti világban, és utána egy teljesen más pozícióban, egy másik életet kellett elkezdniük. A kontinuitás, a korábban kialakult rend tulajdonképpen már a háborúval megszakadt. Egy óriási törés volt a család életében, amiről nem beszéltünk. Apu mindenféléről mesélt, a történelemtől, a rokonokról, de a háborúról soha. A mamim is csak egy-két dolgot mondott el például arról, hogyan éltek át a bombázásokat a zárdában. Most, hogy itt vagyunk Sopronban, gyakrabban szóba kerülnek ezek az évek. Bizonyos dolgokat most hallottam először (1. kép).

1. kép Törökné Házi Mária 2009-ben Sopronban (Turbuly Éva felvétele)

Igen, a hely szelleme fontos dolog. Előhívja az emlékeket.

TK Idő és távolság is kellett a visszaemlékezéshez, nehéz lehetett számukra a változások megélése. Nekünk, gyerekeknek könnyebb volt. Nem hiányzott

semmi, mert megvolt a család melege. A csokoládé sem hiányzott, mert nem ismertük. Így egyszerűbb volt.

HM Persze hogy egyszerűbb. Én teljesen más viszonyok közé születtem.

Kezdjük a családdal. Apa, anya, testvérek, nagymama. Az édesapádról sok mindent tudunk, anyukádról kevesebbet. Az ismert, hogy Bükrről származott, és az apai nagymama is Sopronban lakott élete végén.

HM Azt tudjátok, hogy édesapám Vásárúton született, 1918-ban került Sopronba.³ A pozsonyi gimnáziumba járt. 16 éves volt, alacsony növésű fiú, aki nem tűnt fel különösebben a tanároknak. Akkor jött egy szakfelügyelő, aki az édesapám osztályát látogatva történelem órán vett részt. Feladott egy témát, amihez senki nem tudott hozzászólni. Apám jelentkezett, és attól kezdve végig ők ketten beszélgettek. Amikor véget ért az óra, az igazgatónak elmondta a tanfelügyelő, hogy erre a fiúra figyeljenek, mert roppant értelmes gyerek. A VII. gimnáziumban történt az eset, és ettől kezdve tényleg remek tanuló volt. Tudni kell, hogy az édesapja még a születése előtt meghalt, és az édesanyja azt szeretete volna, ha papnak megy.

Egyedüli gyerekként nőtt fel?

HM Nem, két nővére volt, Veronika, és Lina, azaz Karolina. Ő volt a legkisebb. Érettségi után édesanyja mindenképpen papnak szeretete volna adni, amire a plébános is rábeszélte.

TK Akkoriban bevett szokás volt, hogy a tehetséges fiúkat papnak adták.

HM Édesapám sehogy sem akarta. Elhatározta, hogy felmegy Pestre és ott végzi el az egyetemet, annak ellenére, hogy édesanyja kijelentette, ebben az esetben nem támogatja. Teljesen önállóan tartotta fenn magát. Ösztöndíjat kapott és gyerekeket instruált. Hamar feltűnt a tanárainak és mentori – baráti viszony alakult ki közöttük. Tiszta jeles bizonyítványa volt, amit otthon örzök. Summa cum laude végzett.

TK Történelem-földrajz szakon. Rövid ideig tanított, nagyon élvezte, kitűnő előadó volt. Közbejött azonban a háború, rövidesen bevonult. Nekem azt mesélte, kapott egy éves ösztöndíjat Párizsba. Nagyon vágyott rá, hogy kimehessen, de erre sajnos már nem kerülhetett sor.

HM A háború kitörésekor éppen otthon volt, Vásárúton. Leírta a háborús naplójában, milyen nagy lelkesedéssel fogadták a háború kitörését az emberek. Azt hitték, nagyon hamar vége lesz. Hogy gyakorolja magát a német nyelvben, Csehországba kérte magát kiképzésre. 1915. március elején került ki a frontra, a Kárpátokba és nagyon hamar megsebesült. Egy magaslatot kellett elfoglalniuk,

³ Vonatkozó irodalom: Horváth Zoltán: Házi Jenő élete és munkássága. In: Házi Jenő Emlékkönyv, Szerk. Dominkovits Péter – Turbuly Éva. Sopron, 1992. 9–26.

eközben srapnelszilánkok csapódtak a derekába. Kocsival szállították le a legközelebbi faluba.

TK Nekünk azt mesélte annak idején, először otthagyták, azt hitték, meghalt. Később vették észre, hogy lélegzik.

HM Borzasztó fájdalmai voltak a dökögös úton. Bekerült egy lazarettbe, onnan továbbvitték a kórházba, majd Pestre került. A kórházban kapta meg a vitézségi érmet. A felgyógyulása után az I. bosnyák hadtápszázlólajhoz osztották be, majd újra visszakérte magát a frontra. Ezúttal Erdélybe került, az Ojtozi szorosba, a 82. gyalogezredhez. Még egyszer megsebesült, a karját lőtték meg. Ezt követően már nem teljesített frontszolgálatot, készült a doktorátusra. Egy ideig Bécsben, a Hadilevéltárban kutatott.

TK 1917. márciusában doktorált. Ebben az évben nyerte el a soproni levéltárosi állást, de csak később, a leszerelését követően, 1918 őszén lépett ténylegesen szolgálatba.

HM Amikor idekerült, az volt a szokás, hogy le kellett vizitálni a feljebbvalóknál, meg a kollégáknál. Akkoriban Balogh-Kovács Sándor bácsi vezette a városnál az építési ügyekkel foglalkozó osztályt. Felesége, Janka néni a büki nagymama testvére volt. Náluk ismerte meg édesanyámat, Lovranits Gabriellát, aki egyedüli lány volt. Rövidesen, 1919. októberében összeházasodtak. Először a Lőverekben laktak, majd 1925-re megépült a Zrínyi utcai ház. Akkoriban ez a terület még teljesen beépítetlen volt.

TK Papa mesélte, hogy az övüké volt az első ház az utcában. Ő vezettette be a vizet, a villanyt. Nagyon szép helyen épültek, óriási volt a kert. Mi gyerekek nagyon élveztük.

HM Egymás után jöttek a gyerekek, összesen hat. Először Péter, 1921-ben. A nővérem, Margit 1925-ben, a másik, Teréz 1926-ban, utána harmadik lányként én 1928-ban, végül a két öcsém, Imre 1930-ban és Jenő, a legfiatalabb 1935-ben.

Nagyon komoly feladat lehetett felnevelni a hat gyereket, a gondoskodást és az anyagiakat tekintve egyaránt.

HM. Édesanyámat teljesen lefoglalta a háztartás és a gyermeknevelés, annak ellenére, hogy mindig volt háztartási alkalmazott és mellettünk nevelőnő is. Állandóan tevékenykedett, annyi munkája volt, hogy velünk tulajdonképpen nem volt az a bizalmas kapcsolat, ami mostanában gyerek és szülő között. Édesapám reggelente elment a levéltárba. Pontosan fél háromkor volt az ebéd, utána fél órát pihent, majd újra visszament dolgozni. Azt mondta, délelőttönként lefoglalja az adminisztráció, a látogatók, csak délutánonként tud ténylegesen foglalkozni a kutatásaival. Késő este jött haza. Kicsit féltünk tőle, mert szigorú volt, ha valami rosszat csináltunk. Ennyi gyereknél mindig előadódnak veszekedések, csintalanságok. Ha fény derült rájuk, mehettünk a sarokba térdepelni, addig, amíg bocsánatot nem kértünk! Nekem nehezemre esett bocsánatot kérni, nagyon nem szerettem!

Ki főzött? Volt külön szakácsnő?

HM Anyám és a cseléd lány főztek, velünk a nevelő nő foglalkozott. A mosónő hetente kétszer járt, és a kertész, amikor szükséges volt. Még nem voltak háztartási gépek, sok volt a munka. Gondoljunk csak a pelenkákra ennyi gyereknél! A mosás rémálom volt! Előző este mindent beáztattak. A ruhanemű többsége fehér volt. Az ingek, a gallérok mosása különös gonddal történt. Külön merevítő gallérok is voltak, és mandzsetták, ezeket a mosodába küldték.

Hogyan étkeztetek? Mit reggeliztetek?

HM Kávét, vagy kakaót kaptunk zsömlével, amit kihoztak a házhoz, vajjal, lekvárral. Kenyeret sütöttünk. Tízórára az iskolába zsíros kenyeret vittünk meghintve sóval, paprikával. Nem volt kolbász, vagy ilyesmi.

A termények gondolom Bükrről jöttek.

HM Igen. Minden ősszel jött az alkalmazott a nagy lovas kocsival. 40 km-ről hozta a terményt, gyümölcsöt, tojást, zsírt, lisztet, cukrot. Télen a disznóság érkezett. Négy sertést vágtak egy évben. Boldogan vártuk nagymama remek kolbászait. Akkoriban volt már hűtőnk. Kocsival, nagy stanglikban hozták a jeget. Pár napig elállt, amíg érkezett a következő adag.

Milyen volt az ebéd és a vacsora? Este is főtt ételt fogyasztottatok? A péntek gondolom térszombat volt.

HM Az ebéd háromfogásos volt, leves, főétel és tészta. Két hústalan nap volt hetente, az egyik a péntek. Ha a szülők elmentek hazulról, vacsorára darakását kaptunk, később szendvicset, hidegtálat teával.

TK Halat ettetek?

HM Édesapám nem szerette, így nem nagyon. Egyedül a szardíniát kedvelte, szenteste ettük.

Jártam a házban, de akkor másként volt berendezve. Hol volt a gyerekek birodalma?

HM Alul négy szoba volt. A gyerekszoba, a háló, az ebédlő és a szalon. Mellettük a cseléd szoba, konyha, fürdőszoba, hosszú folyosó. Fönt két kis szoba, az egyiket édesapám dolgozószobájának tervezték, úgy is volt berendezve. Mellette volt még egy kis szoba heverővel, ahol pihenhetett. De nem otthon dolgozott, mindig visszament a levéltárba, a forrásokhoz. A nyugalom is nagyobb volt ott, mint a gyerekektől nyüzsgő házban. Később mi, a három lány felkerültünk az emeletre, ott aludtunk, ott tanulhattunk. Külön instruktor járt hozzánk, németből például. A fiúk lent aludtak. Én gyakran félrevonultam olvasni, vagy zenét hallgatni. Nagyon szerettem a zenét. Apám egy zenetanárnőt fogadott mellém, Munczy Lenkét. Ő járt ki hozzánk tanítani. Én voltam a legkisebb lány, de a nagyobbakhoz húztam, a nővéreim osztálytársaival voltam jóban.

Hova jártatok iskolába?

HM Elemibe a szürkékhez,⁴ a mai óvónőképzőbe, gimnáziumba az orsolyitákhoz.

Volt arra példa, amikor már nagyobbacska lettetek, hogy szülők a gyerekekkel együtt eljártak színházba, előadásokra? Vagy ez csak a felnőttek privilégiuma volt?

HM Először is, édesapám mindenféle körbe eljárt. A Flandorffer Irodalmi Társaságba például. Ő volt a Konvent, a Credo elnöke sokáig, még a focisapaté is. A szüleink sokat jártak hangversenyekre, színházba, irodalmi előadásokra a Kaszinóba. Ahogyan már az előbb említettem, ha ők elmentek, mi darakását kaptunk este vacsorára. Állandó bérletük volt a színházba, moziba is jártak.

Akkor a gyerekek egy bizonyos korig nem mentek velük.

HM Idővel már igen. A polgármesternek díszpáholya volt a színházban. Thurner Mihály nagyon jó kapcsolatban volt édesapámmal, sokszor átadta nekünk ezt a páholyt. Boldogan feszítettünk benne. Minden operettet ismertem, amit akkoriban játszottak.

Hány évesek lehetetek?

HM Körülbelül tíz éves koromtól jártam el a nővéreimmel. Ők idősebbek voltak nálam és mindenhova magukkal cipeltek Arra is emlékszem, hogy a közeli Szent Imre kollégiumban, ahol főiskolások és középiskolások is laktak, tánciskolát szerveztek, ahova bennünket is meghívtak. Én 12 éves voltam csak, mégis elmehettem a nővéreimmel.

TK Én bezzeg 17 éves korom előtt nem mehettem sehova!

HM A nagyok mellett valahogy én, a kicsi is ott lehettem. Emlékszem a tánctanárunkra, a gyakorlásra. Ha lekérés volt, hölgyválasz, mindig a legcsinosabb fiúkat választottam ki. Mérgelődtek, hogy egy kislánnyal kell táncolniuk! Valahogy mindig belesodródtam a nővéreim életébe és a szárnyaik alatt az átlagosnál korábban részt vehettem a „nagyányos” eseményeken.

Hét közben tehát a mamát teljesen lefoglalta a háztartás, a családfő dolgozott. Hétvégén voltak közös programok?

A hétvége más volt. Minden vasárnap mise, utána kirándulni mentünk. Nekem mint diáknak az orsolyitákhoz kellett volna járnom, de apu megkérte őket, hogy a közeli Szent Imre kápolnába mehessek a családdal együtt. Roppantul élveztük, mert csupa nagyfiú volt ott.

És a kirándulások?

HM Sokat jártunk a Lőverekbe, a Károly kilátóhoz és az Ojtozi fasorba. Gyakran elmesélte, azért szereti a fasort, mert a háborúban az Ojtozi szorosnál harcolt. Sorban mentünk, mint az iskolások, elöl a gyerekek, hátul a szülők. Szigorú fegyelem volt, nem lehetett össze-vissza mászkálni.

⁴ Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Apácarend

TK. Étkezéskor beszélhettek a gyerekek? Azért kérdezem, mert máig vannak olyan francia családok, ahol nem szabad beszélni étkezés közben, és sok helyen magázzák a gyerekeket. Ausztriában is láttam erre példát, főként protestáns családoknál.

HM Mi is magáztuk, kézcsókkal köszöntöttük a szüleinket. Annak idején az étkezések előtt ima volt, és a fő fogások alatt nem lehetett beszélgetni. A desszertnél már igen. Ma már más a helyzet, étkezés közben folynak a legnagyobb beszélgetések.

TK Érdekes, nekem már szabad volt beszélnem, amikor a nagypapáéknál ettem.

Fogadtatok vendégeket is?

HM Óh igen. Rengeteg látogatót hívott meg édesapám. Sokszor jöttek Pestről, Bangha páter⁵ például. Beszélgettek, szórakoztak. Édesapám nagyon szeretett tarokkozni. Volt egy négyes tarokk kompánia, csak férfiak. Csütörtökönként jöttek össze. Bán bácsi, az árvaház igazgatója,⁶ Horváth Jóska bácsi, aki pénzügyi szakember volt, és Ringhoffer Mihály, aki a városházán dolgozott. Horváth Jóska bácsi a Balogh-Kovács útról, ami most a Mikovinyi út, jött apuért, és minden alkalommal hozott nekünk egy zacskó nagyon finom cukrot, amit Gitta mint a legidősebb testvér osztott szét igazságosan közöttünk. Apu tehát ritkán volt otthon, és nem sokat foglalkozott velünk. Ha segítséget kértünk, például dolgozatíráskor, mindig azt mondta: magatok csináljátok meg, legyetek önállóak! Ő is egyedül csinált mindent az életében és tőlünk is ezt várta el. Később, ahogy cseperedtünk, már lehetett vele beszélgetni sokféle dologról.

Hogyan teltek a nyarak?

HM Nyáron mindig Bükön voltunk. Ahogy befejeződött az iskola, rögtön kirepültünk.

A nagymama nyaraltatott benneteket, vagy a szülők is mentek?

HM Anyuka mindig velünk volt, apunak hat hét szabadsága volt, amit a cséplés idején vett ki. Nagyon szerette a falusi életet, ezért is vett ott egy kis birtokot. A nagypapa kezelte, de ő adta a tanácsokat, mit hova ültessenek.

Emlékszem rá, van a levéltárban őrzött hagyatékbán erről egy kis füzet, amibe beírta a legfontosabb dolgokat és az elszámolásokat is.

TK És az is, mikor mit vett a birtokra.

HM Bükön leégett egy cukorgyár. Óriási területek tartoztak hozzá, ezekből vásárolt apu, amikor a házassága révén odakerült. Eladták a vásáruiti földeket, annak az árából vett 100 holdat. Öt hold gyümölcsös is tartozott a birtokhoz, és egy tenispálya, ahol régen a tisztviselők játszottak.

⁵ Bangha Béla (1880–1940) jezsuita szerzetes, teológus, író, az Actio Catholica alelnöke.

⁶ Bán János (1887–1971) lelkész, 1946 és 1962 között soproni városplébános, egyháztörténész.

Szép nyaraitok lehettek!

HM Olyan finom almákat azóta sem ettem! 150 szilvafánk volt! Kisgyermek korunkban nagyon élveztük az ottani szabadabb életet. Az első emlékeim is Bükhöz kötődnek, négy éves koromból. Fürödtünk a Répcén a nagypapa malmánál, ahol külön fürdőrészt alakított ki nekünk. A falusiak a felduzzasztás utáni kiszélesedő résznél fürödtek, mi feljebb. Évente megtisztították ezt a szakaszt az iszaptól és egy külön kis kabint is építettek, ahol átöltözhattünk. Nagy szabadságban éltünk. Nagymamát lekötötte a gazdaság és a háztartás. Pedáns és szigorú volt, mindent rendben tartott. Gondolhatod, mekkora feladatot jelentett neki, amikor mi heten anyukával lezúdulunk. Nagyon szép házuk volt.

TK Azóta ott is nagy változások történtek. A ház még áll, de a területet felparcellázták, a melléképületek eltűntek, a Répcét másfelé vezették.

HM Élveztük a malmot, figyeltük, hogyan őrlik a lisztet. A cselédlány dagasztotta a kenyeret, egyszerre hatot, a kalácsot, a tésztákat. 60 üveg paradicsomot tettek el egyszerre. A mi feladatunk volt a hullott gyümölcs összeszedése. A szilvából pálinka lett, az almát a sertéseknek darálták le.

Ki segített a birtok megművelésében a már említett mindenesen kívül?

HM Nagypapa vezette a gazdaságot. Volt egy kocsisa, aki a malomhoz kellett. Ő szedte össze a gabonát és szállította vissza a lisztet. Nagyon pontosan vezették a nyilvántartásokat, rendszeresen jöttek az ellenőrök. Emlékszem, egy nagy teremben álltak a kupacok a földön. Pontosan kimérték, bizonyos mennyiségű gabona után mennyi liszt jár. Apu gazdaságában egy alkalmazott, cseléd dolgozott a fiával, ők jelentették az állandó munkaerőt. Mellettük alkalmanként napszámosokat fogadott, akik megkapálták a kukoricát, cukorrépat, ami jól fizetett. Nyáron aratók, cséplők dolgoztak. A nagyszülők állatokat tartottak, önellátásra rendezkedtek be.

Meddig éltek?

HM A nagypapa 1953-ban halt meg, a nagymama jóval később, a 70-es években. Sokáig ő vezette a háztartást a Zrínyi utcában, kitűnően főzött. Bükön 1953-ig élt. A kitelepítését követően apu kérvényezte, hogy engedjék be Sopronba.

Máshova is jártatok nyaralni?

HM Nem nagyon.

TK De jártatok a Balatonnál, nem?

HM Na várj csak! Minden nyarat Bükön töltöttünk, amíg csak tizenévesek nem lettünk! Akkor már nem akartunk oda menni. Emlékszem, 1938-ban, amikor az eucharisztikus világkongresszus volt, a nővéremet felvitte apu Budapestre. Amikor visszajött a Felvidék, akkor tettünk egy körutat, a három lányt vitte apuka. Elmentünk Vásárútra, a rokonokhoz, onnan Budapestre és a Balatonra. Rettentően élveztük. Komáromtól hajóval utaztunk, este érkezünk meg Budapestre. Füreden a Frank hotelben laktunk. Azt tervezte, hogy Erdélybe is elutazunk, megnézzük az Ojtozi szorost, ahol megsebesült. De akkor ő már nem

utazhatott, hogy bármikor elérhessék. Emellett állandóan kutatni járt a levéltárakba.

Erre én is rá akartam kérdezni. Az iratokból kiderült, hogy a várostól minden évben kapott a szabadságán felül hat hetet, hogy anyagot gyűjtsön a várostörténeti monográfia megírásához. Sokat járt Bécsbe, Pozsonyba, de kisebb városokba, főúri magánlevéltárakba is. Ilyenkor teljesen egyedül ment, vagy vitt magával valakit?

HM Egyedül ment. Anyu nagyon sokszor magára maradt velünk. Képzelheted! Ha egyikünk elkapott egy fertőző betegséget, például a kanyarót, az egész gyerekseregen végigment! Télen sokszor betegeskedtünk. Gitta első elemiben súlyos tüdőgyulladást kapott. Akkor még nem volt penicillin, sokáig válságos volt az állapota.

Mennyire ismertétek édesapátok munkáját, mennyire voltatok tisztában a jelentőségével?

HM Tudtuk, mit csinál, és nagyon büszkék voltunk rá. Persze a részleteket nem ismertük. Be is fogott bennünket. Például, amikor a kefelevonatokat kellett ellenőrizni, a latin szövegeket. Mi olvastuk a szöveget és ő ellenőrizte, hogy jó-e. A győri egyháztörténetben benne is van a nevünk. Nagyon büszkék voltunk, hogy tudunk segíteni.

TÉ Bevitt benneteket a levéltárba?

HM 18 éves lehettem, amikor először jártam ott. Az férfidolog volt.

Említetted, hogy akkoriban még nem otthon dolgozott, csak később, amikor elkerült a levéltárból. A család alárendelte magát az ő feladatainak és elképzeléseinek, bár a mindennapokban kevésbé vett részt, többnyire az étkezésekkor találkozotok. A társadalmi kapcsolatokat részben említettük már, – Sportclub, Credo, Konvent, egyes emberek neve is szóba került.

HM Élveztük, ha vele mentünk az utcán, és mindenki köszöntötte. Kérdeztük, apu, mindenkit ismer? Őt is mindenki ismerte. Igazi vezéregyéniség volt. Nagyon jóban volt Thurner Mihállyal, így jutottunk a színházi páholyhoz is. Akárki jött Budapestről, a minisztériumból, vagy egy társadalmi személyiség, főherceg, akkor apu mindig ott volt a banketten, mindig hívták, mert a társadalmi tekintélyén túl is remekül tudta szórakoztatni a társaságot. Nagyon élveztük, amikor előadta a háborús élményeit. Ha jó, beszélős hangulatban volt, rendszerint szombat-vasárnap, akkor mesélt dolgokról. 1940 után, ahogy felcseperedtünk, már közvetlenebb volt vele a viszony, többet beszélgettünk.

TK Aktív volt a korabeli politikai életben, már a népszavazás idején is. De erről mami személyesen nem tudhat.

HM Az országgyűlési választások idején is tevékenyen politizált, például amikor Csákyt⁷ képviselővé választották. Iskolás voltam, gimnazista. Csáky a mi gimnáziumunkat is meglátogatta, sorfalat álltunk a tiszteletére. Apu nagyon

⁷ Csáky István (1894–1941) politikus, Sopron országgyűlési képviselője 1938-tól, külügyminiszter az Imrédy, majd a második. Teleki kormányban.

jóban volt vele. Ullein-Reviczkyvel,⁸ a Török családdal, a férjem szüleivel tulajdonképpen akkor került kapcsolatba, a Csáky választása körüli időkben. Bementek a levéltárba és édesapám előadta, mit őriznek ott. Ez nagyon érdekelte Sándort.⁹ Amikor hazament, az édesanyjának elmesélte, hogy megismerkedett egy kiváló emberrel. Kölcsönösen meghívták egymást, és amikor a férjem már Pesten tanult, a Ludovikán, akkor is minden évben eljött vizitálni. Persze apuhoz, nem hozzám.

Ha a történészek közül jött le valaki a levéltárba, akkor nálatok is megfordult, vagy ez csak munkahelyi kapcsolat maradt?

HM Egészen biztosan eljöttek hozzánk is, de én arra nem emlékszem, bennünket bemutatnak, és utána kiparancsoltak. Sóvárogva vártuk, – mert gyönyörű büféket csinált anyu és finom vacsorákat készített – hogy elmenjenek a vendégek és lecsaphassunk a maradékra! Emlékszem, rengeteg féle italt tartott édesapám, a pincében jó minőségű borokat.

A tudós barátokat tehát nem ismertétek, legfeljebb hallottatok róluk. Azt sem tudhatod, szakkönyveket, egyebeket hozott-e haza az ösztöndíjas útbairól.

HM Mi annyit tudtunk csak, hogy most Bécsben van hat hétig, vagy Pozsonyban, vagy máshol. Hogy pontosan mit csinál ott, azt nem tudtuk.

TK Lipcsében is járt a háború előtt, említette, milyen szép város volt. Megfordult Kismartonban is.

HM Édesapám nagyon kemény ember volt, uralta a családot, meghatározta, hogyan menjenek a dolgok. Néha elvitt bennünket focimeccsre, a Credo rendezvényeire. Később, amikor nagybacsák voltunk, az előadásaira is a Kaszinóba. Ezeket nagyon élveztük. Jónak lett például egy írónővel, Rónay Máriával, aki ifjúsági regényeket írt. Minden évben más városba látogatott el, és annak a történetét dolgozta fel egy ifjúsági regényben. Megkereste aput a levéltárban és kérte, meséljen, mi lenne esetleg alkalmas egy regény témájául. Kérdezte az egyetemi tradíciókról, a valétálásról, egyebekről. Minket is megismert, és beleszötte a három lányt a regényébe, aminek Nyári élmény a címe.¹⁰

Volt olyan család, vagy személy, akivel közeli barátságot tartottak?

HM Például a Zrínyi utcában lakókkal nagyon jónak volt édesanyám. A gyerekeik a nővéreimmel jártak iskolába. Plenningerékre, Wallsteinékre, Fehér professzorokra emlékszem. Ők a harmadik házban laktak tőlünk. Györffy professzor az állattan tanára volt az egyetemen.

⁸ Ullein-Reviczky Antal (1894–1955) soproni származású diplomata, politikus

⁹ Török Sándor, Házi Mária férje

¹⁰ Rónay Mária (Bp., 1899. dec. 8. – Bp., 1968. okt. 19.) újságíró, író. Cikkei 1926-tól jelentek meg. Hosszabb időn át Supka Géza mellett dolgozott, 1927-től 1939-ig a Literatura c. irodalmi lap munkatársa, 1945–1949 között a Világ c. napilap szerkesztője. Cikkei jelentek meg a Magyar Hírlapban (1926–38) és a Fővárosi Tudósítóban (1926–32). Ifjúsági regényei, leányregényei kedveltek voltak.

Édesanyátok nagyon elfoglalt lehetett. Volt arra lehetőség, hogy szorosabb, személyes viszonyt alakítsatok ki vele? Megbeszéljétek a bizalmas dolgokat?

HM Vezette a háztartást, gondoskodott a ruházkodásunkról, az iskolába menetelünk-ről. Az iskolai dolgokat a nevelőnő intézte, aki nálunk is lakott. Többen voltak egymás után, egészen 1939-ig. Mindegyikük végzett tanítónő volt. Velük írtunk, olvastunk, ők ellenőrizték a házi feladatainkat. Az egyiket nagyon szerettük. A túl bizalmas viszony anyuval nem fért bele az akkori nevelési szabályokba és a hat gyerek mellett energiája sem maradt rá. Nagyon be volt fogva. Amikor apu hazajött, vele kellett foglalkoznia. Tudod, teljesen alárendelte magát az édesapámnak. Akkoriban nem foglalkoztak annyit a gyerekekkel, mint később, a mi időnkben. Édesanyánk áldott jó ember volt, nagyon vallásos, a kötelességét 100 %-ig teljesítette. Saját magára kevés ideje jutott. Kézimunkázni szeretett, horgolt, kötött, gyönyörű terítőket, párnákat hímzett.

TK A nagymama Grazban tanult. Különös véletlen, hogy a férjem mamája is.

HM 1914 előtt került be anyu egy internátusba, francia apácákhoz. Francia és német nyelven folyt az oktatás. Őrzöm a francia könyvet, amiből tanult. Nagyon tehetséges volt rajzban és zenében. Egy év után szépen festett. Cimbalmozott és zongorát tanult. Ahogy férjhez ment, ez teljesen megszűnt. Pedig tehetséges volt, kár, hogy nem fejleszthette tovább!

Az első világháború előtt bevett szokás volt, hogy a lányokat valamilyen nevelőintézetbe küldték, gyakran külföldre is. A háború után a pénz is kevesebb volt, és a külföldre jutás is megnehezedett. Mire rátok került volna a sor, közbeszólt a háború, az utána következő nehéz évek. Ráadásul édesapád konzervatív nézeteket vallott, nem fért bele a terveibe, hogy a lányai továbbtanuljanak, elkerüljenek Sopronból.

HM Igen. Édesapám nem vette szívesen, hogy a lányai elmenjenek dolgozni. A mi kötelességünk az volt, hogy jó háziasszonyok legyünk, férjhez menjünk, gyereket szüljünk.

Mi volt a gyerekek kötelessége, amit különösen megköveteltek tőletek?

HM Először is, hogy szót fogadjunk. Nem volt szabad feleselnünk, magunkat rendben kellett tartani, teljesíteni kellett a feladatainkat. Ez elsősorban a jó iskolai szereplést jelentette. Egyikünknek sikerült, a másiknak nem. Én jó tanuló voltam, állítólag nagyon szerettek, de ezt akkor nem tapasztaltam, utólag tudtam meg. A gimnáziumi igazgatónő, Mater Stefánia később, amikor feloszlatták a szerzetesrendeket, Bükre került egy időre a nagymamához. Vitt magával egy sorort, ő gondozta. Amikor megesküdtem, szép levelet írt, mennyire szerettek és mennyire meg voltak velem elégedve. Gondoltam magamban, jó ezt tudni, mert akkor, amikor odajártam, nem éreztették velem. Nagyon szigorúak voltak.

Mikor érettségiztél?

HM 1946-ban. Az egyetemről több ok miatt sem lehetett már szó. Nehéz volt eldönteni, mit csináljak. Akkor kezdtem intenzíven foglalkozni a zongorázással. Elhatároztam, elvégzem a tananyagot, hogy felvételizhessek a Zeneakadémiára.

Azt mondták, Budapestről a származásom és apu klerikális beállítottsága miatt nem lehet szó, de próbálkozzam Győrben. Ez lett tehát a cél, hogy oda felvegyenek és zenetanári képesítést szerezzek. Napi 4-5 órát gyakoroltam. A felvételi vizsgát letettem, de nem kezdtem el a tanulmányaimat, mert közben férjhez mentem. Zenekarban is játszottam.

Itt Sopronban?

HM Igen. Munczy Lenkének volt egy kis köre, ott. Nagyon szerettem trióban játszani: Zongora, cselló, hegedű. Rengeteg Haydn trió van például. Kétszer zongoraversenyt is játszottam, zenekarral. A férjhez menetelemmel ez abbamaradt. A plébánia kórusában énekeltem, harmóniumoztam. Nagyon szívesen megtanultam volna az oklevélolvasást is. Emlékszem, egy fiatal papot tanított apu, de arra nem gondolt, hogy a gyerekeinek átadja a tudását.

Ejtsünk még néhány szót a testvéreidről, mi lett a sorsuk. Úgy tudom, Kanadába kerültek.

HM A két öcsém közül a fiatalabb, Jenő geodétának tanult az egyetemen. Két évet itt Sopronban végzett el, aztán jött a forradalom. Előtte Pannonhalmára járt. Édesapám azt gondolta a háború idején, ha már bennünket kiirtanak, legalább egy valaki maradjon, aki tovább viszi a nevet. Ezért 9 évesen oda küldte. Később a győri szemináriumba adta, ami ellen nagyon tiltakoztunk. Nem akartuk, hogy pap legyen. Végül a líceumban fejezte be a gimnáziumot, onnan ment a főiskolára. A másik öcsém, Imre az autók iránt érdeklődött, ő az alkatrészgárban dolgozott a vasút mellett. Elvégezte a gimnáziumot, de szívesebben foglalkozott az autószereléssel, mint a latin tanulással.

Ő is kiment 1956-ban?

HM Igen. Részt vett a Kisvártkerületen a szovjet emlékmű ledöntésében. Megsúgták neki, hogy keresik, így elmenekült. Imre főiskolásként puskát kapott, otthon tárolta és később azzal menekült. Judenburgba kerültek, és mivel fegyver volt náluk, kivizsgálták őket. Ez időbe került. Elhatározták, hogy a főiskolások együtt maradnak, és együtt végzik el az egyetemet. A németek átvették volna a diákokat, de a professzorokat nem. Ők a kanadaiakkal tárgyaltak, és végül oda kerültek. A diákokat vizsgáztatták. Két hónap alatt kellett volna úgy megtanulni angolul, hogy le tudják tenni a vizsgát. 100 pont volt a határ, és Jenő 90-et ért el. Így egy vasbányába került és a másik öcsémet is oda hívta. Végül Jenő bekerült Torontóba, ott letette a szükséges vizsgát, és elvégezte az egyetemet. A városnál kapott jó állást geodétaként. A két nővérem 1967-ben hagyta el az országot, majdnem egy időben. Gitta férjnél volt, egy ideig nálunk is laktak. Nem kaptak Ausztriában letelepedést, mert nem politikai menekültek voltak. Végül úgy kerültek Kanadába, hogy a fiúk vállalták, eltartják őket, amíg nem dolgoznak. Gitta Torontóba került, Terka először az USA-ba, később sikerült átkerülnie Kanadába. Terka sajnos már meghalt. Az öcsémék jól érzik magukat, a nővérem nem.

Biztonságban eltöltött, szép és nyugodt gyermekkorotok volt.

HM Igen, nagyon élveztuk. Egymás között jól elvoltunk.

A boldog békeidőket a háborús évek követték. Mikor éreztétek meg a szelét? Édesapátok a kora miatt már nem vonult be, a fiúk pedig túl fiatalok voltak.

HM Az első jel, ami érintett bennünket, az volt, hogy nem tudtunk elmenni Erdélybe. Nagy dolog lett volna a számunkra. De, mint említettem, édesapánk akkor már nem utazhatott.

A kora miatt már nem volt behívható.

HM Tudom, de valami miatt mégsem utazhatott el. Azután jöttek a bombázások. Arra emlékszem, éppen veszekedtünk az öcséimmal, gyönyörű időnk volt. Kirohantunk a kertbe, csillogtak a felettünk átvonuló repülőgépek. Hirtelen fekete pontokat láttunk és már robbantak is a bombák. Rohantunk le a pincébe, mint az örültek, remegett minden. Szörnyű érzés volt, hogy ránk omlik a ház és nincs tovább. Teljesen váratlanul történt, apu bent volt a levéltárban. Amikor kijöttünk a pincéből, a gyönyörű, napsütéses reggel után az egész város szürke porfelhőbe burkolózott, és az a halotti csend, tudod... Borzasztó volt.

Ez 1944. december hatodika volt. Addig tulajdonképpen mentek a dolgok, ha nehezebben is, mint korábban.

HM Addig mi nem nagyon érzékeltük a háborús viszonyokat. Büknek köszönhetően az élelmiszerellátás biztosítva volt. A bombázás után a két nővérem annyira megijedt, hogy rögtön lementek az állomásra, hogy vonattal Bükre utazzanak. Pedig az állomás volt az egyik legfontosabb célpont! Ők le is jutottak, mi anyukával később hintóval mentünk. Abban az időben, amikor az amerikai gépek a fejünk fölött vonultak bombázni Wiener Neustadtot.

A végjátékot is Bükön éltétek át?

HM Egészen március végéig ott tartózkodtunk, akkor már nagyon közel volt a front. Édesapám az utolsó pillanatban egy mentőautót szerzett, és azzal hozott haza bennünket. Már lehetett tudni, miket műveltek az oroszok az asszonyokkal. A pálinkát kiöntötték. Az egyik öcsém Pannonhalmán volt, a másik Bükön maradt. Sopronban apu az orsolyita zárdába vitt bennünket, nem akarta, hogy otthon érjen bennünket a front. Nagyon sokan voltunk ott, az emberek egy kis biztonságot reméltek a falaitól. A pincében éltük át a harcokat. Az oroszok gyújtóbombákat dobtak, körülöttünk minden égett. Szemben a Széchenyi-palota és a többi épület lángokban állt. Az utolsó nap a városprelátus is velünk tartott a két nővéremmel, lent is aludtunk. Feladták az utolsó kenetet, akármi történik. Az a hír terjedt el, hogy a németek fel akarják robbantani a postát, és az a végünket jelenthette. Remegve vártuk, mi lesz. Hála Istennek, lemondtak róla. Jöttek be az oroszok a zárdába. Kint volt a vöröskeresztes zászló, mert a gimnáziumban kórház működött. Katonákat kerestek. Másfél hónapig éltünk a zárdában.

Bentlakóként ott végeztem el a VII. gimnáziumot. A házunkba katonákat telepítettek.

Olvastam a naplókban, hogy állandóan jöttek-mentek az orosz katonák a házban és sok bosszúságot okoztak.

HM Előbb a Gestapo lakott nálunk, azután az oroszok.

Akartam már kérdezni, hogyan éltétek meg, amikor elvitték a németek a családfőt a megszálláskor?

HM Az iszonyatos volt. Éjszaka jöttek, házkutatást tartottak, gorombán közölték, öltözzön fel, velük kell mennie. Anyu Balogh-Kovács Sándort hívta, a nagynénje fiát, aki nyilas képviselő volt. Felháborodva számolt be a történekről és kérdőre vonta, hogy történhetett ez meg? Végül csak két napig tartották bent. Egy lista alapján dolgoztak.

A pontos okokat csak találgatni lehet.

TK Túlságosan magyar érzelmű volt. Az 1941-ben tartott népszámlálás kapcsán is lehetek vele szemben averziók. A képviselő választáskor pedig Csákyt támogatta a németbarát jelölttel szemben.

HM Kezdetől fogva tudta, hogy a háborút nem lehet megnyerni. Az egész család gyűlölte a németeket. Anyut sokkolta, amikor elvitték. Ahogy kiengedték, beszállásoltak a szalonba egy gestapós tisztet.

TK Olyan volt a ház kialakítása, hogy mindent lehetett hallani, amit fent, vagy lent mondtak.

HM Aztán jöttek az oroszok, akik teljesen otthon érezték magukat a házban. Mindent dugni kellett előlük. Mi bent voltunk a zárdában, apu a levéltárban, sokszor ott is aludt. Az oroszok az egész lenti részt elfoglalták.

Meddig tartott ez a „megszállás”?

HM Egy évig talán. 1945 őszéig laktam a zárdában. Amikor hazaköltöztünk, még ott laktak. Valami ünnepséget rendeztek, ahova a családot is meghívták. Ezen mi lányok nem vettünk részt. Később egy felcser lakott nálunk, aki a Szent Imre kollégiumban kialakított kórházban dolgozott. Vele nem volt gond. Egyikük zongorázott, diplomás tanár volt. Ők rendes emberek voltak

A házat tehát nem érte bombakár?

HM Nem. Az ablakok persze betörték.

A beszállásolás is megviselhette.

HM Ne is mondd! Kivitték a bőrgarnitúrát a kertbe, ott étkeztek. Esőben is kint hagyták. Amikor elmentek, levágták a bőrt. Elvitték a gyönyörű varrógépünket,

az öcsém Märklin vasútját. Rettenetes koszt hagytak, amit nehezen tudtunk kitakarítani.

Készült a család, elástak a kertbe dolgokat?

HM Az Bükön volt. Abban az időben minden lánynak elkészítették a stafírungot, az ágynemüket, vászonnemüket. Ezeket elfalazták, de sajnos benedvesedtek. A 12 személyes özbőr tokos ezüst evőeszközkészlet is károsodott. A vásznakat kiszárították, de idővel kiszakadtak a sérült helyeken. Az üveggészletünk is odaveszett. Kinyitották a szekrényt, és karddal végighúztak a polcokon. Minden összetört. Apu megvette a herendi készletet mindegyikünknek. Csodálatosképpen az megmaradt Igaz, az egyik levesestálban megfagyott a víz a padláson, az alja körben megrepedt és levált.

A rendelést láttam az anyagban.

TK Nagypapa naplót vezetett. Naponta írta, akkor is, amikor nálunk volt. Csodálkozom, hogy csak négy található meg belőlük a levéltárban. A többi valahol elkallódott.

HM Rádásul nagyon nehezen olvashatók, mert ceruzával írta őket! A büki nagymama Fülesről származott, értett horvátul, így jól megértette magát a katonákkal. Volt, amit hoztak neki, mást meg elvittek tőle!

TK Ami végül elkerült bútor, egyéb, azt nem a katonák vitték el, hanem a falusiak.

HM Visszatérve a háború utáni időszakra, apuka ideje nagy részét a levéltárban töltötte. Terka nővérem felkerült Budapestre, az apácákhoz, azt hiszem kertészeti főiskolára, mivel arra gondoltak, valakinek folytatni kell majd a büki birtokot. Akkor még nem sejtettük, hogy elveszik. Rengeteg tervünk volt, hogy mit lehetne ott csinálni. Én még gimnáziumba jártam.

Az járhatott édesapátok fejében, bármi történik, a földet nem lehet elvinni.

HM Apu finanszírozta Terka taníttatását. De feloszlatták az apácákat és abba már nem egyezett bele, hogy egyedül Pesten maradjon. Gitta érettségi után elvégzett egy varró iskolát, hogy esetleg szalonban fog elhelyezkedni. Én 1946-ban érettségiztem, és akkor elhatároztam, hogy zenével foglalkozom. Tudod, amíg bent laktam, volt egy remek zenetanárnőnk, a Vavrincez Dionézia. Az ő édesapja híres karmester volt abban az időben. Az énekarban is bent voltam. Sajnos, amikor kijöttem a zárdából, ez abbamaradt, mert csak a bentlakókat oktathatta. Újra Munczy Lenke keze alá kerültem, és nála tanultam egészen 1950-ig, amíg férjhez nem mentem. Sándor 1948-ban jött vissza a fogságból, és akkor újra felvettük a kapcsolatot, aminek házasság lett a vége. Az ő helyzete is nagyon bizonytalan volt. Ludovikát végzett és a műszaki képzettsége révén nagyon jó állást kapott a tervezőirodában. Bedolgozta magát. Két évet elismertek, így be tudta fejezni a tanulmányait, épületgépész lett. Nagy középületek gépészeti terveit készítette el. Remékül érezte magát a soproni tervezőirodában, Winkler

Oszkár volt a főnöke. Nagyszerű gárda volt. Én is bedolgoztam nekik, gépeltem, költségvetéseket készítettem.

Azt tudom, hogy a háború után még mentek a dolgok, sokat dolgozott édesapátok a levéltárban, a németek kitelepítésekor próbálta elérni a minisztériumban, hogy akik magyarnak vallották magukat 1941-ben a népszámláláskor, azok itthon maradhassanak.

TK Nem tudta, hogyan alakul a világ... Akkor, 1946-ban, néhány zsák lisztért lakásokat lehetett venni Bécsben. Nem gondolt arra, hogy oda investáljon.

HM. Nem volt élelem Bécsben. Átjártak Sopronba az osztrákok, a legfinomabb holmikát cserélték be élelmiszerre. Anyu is sok mindent cserélt, így pótolta az oroszok által elvitt holmikát.

A büki birtok így a háború után is stabil háttérrel bírt, az élelmiszer fontos csereeszköz volt az élelmiszerhiány, különösen az infláció elszabadulása idején.

TK Bécsben később többször beszéltünk arról, mindent megoldhatott volna, ha akkor vesz néhány házat odakint.

A következő nagy törést a család életében 1950 hozta, amikor előre kitervelt provokációval eltávolították édesapát a levéltárból. A polgármester megbízott valakit, hogy egy bizonyos iratot egyedül, önállóan keressen ki a raktárban. Ezt Házi Jenő megtagadta azzal, hogy neki egy másik fennhatósága is van, a Levéltárak Országos Igazgatósága, így csak az ő jelenlétében lehet azt a bizonyos iratot kivenni. A kiállítását szabotázsnek minősítették, ami okot szolgáltatott az eltávolítására. 58 éves volt. Kezdetben kapott még valami nyugdíjat, amit később elvontak.

HM Mindenáron ki akarták rakni. Büköt is elvették, így a család egzisztenciája gyakorlatilag megsemmisült. Az anyai nagyszülők vagyona is odalett, a nagymamát kitelepítették, majd hozzánk került. Édesanyánk 1954-ben meghalt. Szegény ott maradt ennyi gyerekkel. Terka elment dolgozni, Gitta és én férjhez mentünk, Imre és Jenő még iskolások voltak. Mivel Sopronban lakásínség volt, a Zrínyi utcai házban maradtunk. Fizetni sem bírtuk volna a bérletet. Végül is szerencse volt, hogy annyian laktunk ott, így nem államosították a házat.

Miben halt meg édesanyátok?

HM Kisagyi tumora volt. Ez ráfeküdt a mozgó idegre, végül nem tudott már menni. Törekény alkatú lévén, igen szívére vette a mindenünkből való kifosztást, és nagyon aggódott gyerekei sorsáért. Ebben ment olyan gyorsan tönkre. Halála előtt mindnyájunkat az ágyához hívott és elbúcsúzott tőlünk. Pár nappal később meghalt.

Az anyagi források teljesen beszűkültek. Apukátok kapott valamilyen munkát a kollégáktól?

HM Csak később, ebben az időszakban még nem. Bizonyos idő után bejárhatott a levéltárba dolgozni. Tanulmányokat, cikkeket írt, azért kapott némi pénzt.

Egyházi megbízásokat is kapott. Mi 1960-ban elhagytuk az országot. Először 1977 nyarán jöhettünk haza, amikor megkaptuk az osztrák állampolgárságot. Apu minden második évben nálunk tölthetett egy hónapot. 1964 körül jött ki először. Idővel kapott egy kis nyugdíjat, nagyon keveset. Fantasztikusan tartotta magát. Mondhatom, a férjhezmenetelemet követően alakult ki köztünk bensőségebb viszony. A férjemmel sok közös témájuk volt. Minden érdekelte, a technikai dolgok is. Azt bánta, hogy nem volt elég ideje a szakmunkák mellett irodalmat olvasni. És hogy nem tanult meg franciául. Aztán jöttek az unokák, velük nagyon szeretett foglalkozni.

Bécsben is dolgozott?

HM Minden nap bejárt valamelyik levéltárba. Megvolt a kialakult napirendje. Nagyon élvezte, hogy nyugalom van, a családjával lehet. Derűs, harmonikus kapcsolatunk volt, annak ellenére, hogy elszakadtunk egymástól.

Visszatérve a személyes sorsotokra, közismert, hogy a férjed politikai okokból 1959-ben elhagyta az országot. Rövidesen – kalandos úton – Ti is követtétek. Erről Katalin írt a Soproni Szemlében, így most nem ejtünk róla szót.¹¹ Egy ideig Amerikában is éltetek.

HM A sógorom azt szerette volna, ha mi is kimegyünk. A férjem gyorsan megkapta az amerikai vízumot, és nem akart nélkülünk utazni.

Miért jöttetek vissza?

HM Nem tudtunk megszokni. Már az odaút is rémes volt egy rozzant repülőgéppel, amin a menekülteket szállították. Amikor kiszálltunk New Yorkban, egymásra néztünk a férjemmel, és mindketten azt mondtuk, nem tudunk itt maradni. A hőség, a páratartalom, más szokások, idegen kultúra. Másfél évig azon dolgoztunk, hogy összeszedjük a pénzt a hazaútra és gyűjtsünk annyi tartalékot, ami átsegít az első bécsi hónapok nehézségein. Én is dolgoztam, egy aranyos kisbabával foglalkoztam. Annyit kerestem vele, ami biztosította a megélhetésünket.

A férjed el tudott a szakmájában helyezkedni Amerikában?

HM Remek helyet talált, ahol szépen keresett. De nem tudtunk megszokni, egészen más élet volt, mint az európai. És ha nem tudsz belenyugodni a sorsodba, akkor jobb, ha az egészsnek hátat fordítasz, és visszajössz. A gyerekek, ők jól érezték magukat.

TK Hamar megtanultunk angolul, három hónap múlva már jól beszéltünk. Az iskola nem jelentett nehézséget. Béla az előkészítő osztály anyagát rövid idő alatt teljesítette.

HM Az iskola nagyon gyenge volt.

¹¹ Novotny-Török Katalin: Híd a szabadságba. In: Soproni Szemle 66., (2011) 3. 308–315.

TK Az is szempont volt a hazajövetelnél, milyen iskoláztatást tudnak nekünk biztosítani, mi lesz belőlünk. De jelentős szerepet játszott a honvágys is, hogy minél közelebb legyünk az otthoniakhoz.

HM A férjemet nagyon érdekelte a középkor, a településtörténet. Ezzel ott nem tudott volna foglalkozni. Bécsben jól érezte magát.

Másfél évet töltöttetek kint.

HM Nemzetközi útlevelünk volt, két nappal a lejárta előtt érkeztünk vissza Bécsbe. Így továbbra is menekültként kezelték bennünket. A férjemet becsülte a volt személyzeti osztályvezetője, jótállt érte. Visszavette abba a beosztásba, amiben korábban dolgozott. A lakáskérdést már nehezebben oldottuk meg a gyerekekkel.

Nem kaptatok tanácsi bérlakást?

HM Nagyon nehéz volt kisgyerekekkel lakást kapni. Magas kauciót kellett volna fizetni. Szerencsére átmenetileg lelépés nélkül is főbérleti lakáshoz lehetett jutni. Így magasabb lakbérrel, de lelépés nélkül szereztünk lakást, jó helyen. Igaz, szörnyű állapotban volt, amit nekünk kellett rendbe hozni. Előtte albérletben laktunk.

Bécsben végül sikerült a beilleszkedés és a gyerekek taníttatása is.

HM Mind a négy gyerek egyetemet végzett. Ennek az volt a záloga, hogy én otthon maradtam. Próbálkoztunk, hogy fogadunk melléjük valakit, de az egész fizetésem elment volna rá. Drágább lett volna az életünk, ha dolgozom.

TK Béla gépészmérnök, én tanár, Zsuzsi gyógyszerész, Juli közigazdász. Zsuzsi lánya most végzett a Corvinus Egyetemen politológia szakon *summa cum laude* minősítéssel.

Katalin mesélte, milyen odaadóan szolgáltad a családot. Mindenkinek külön főztél, a kedve szerint.

TK Béla születésétől egészen a legutóbbi időkig folyamatosan pelenkák között éltél!

HM Mert az unokák is hozzám jártak. Béla felesége tanárnő, a gyerekek hozzám jöttek az iskolából. Örökké tele voltam gyerekekkel. A legkisebb unokám, Kristóf fiatalabb, mint a legkisebb dédunoka. Ők Hamburgban élnek. Szóval van itt négy gyerek, nyolc unoka és öt dédunoka. A kicsik 3–4 évesek. Mára én vagyok a család legidősebb tagja.

Néhány éve Katalinék házat vásároltak Sopronban a Kurucdombon, így még gyakrabban megfordulsz a városban. A kör bezárult, a család újra itthon van Sopronban.

